

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"שומע תפילה"
לפרשת ואתחנן

בפרשתנו מספר רב של נושאים:

משה מבקש בתפילתו מהבורא, להכנס לארץ, מבקש הוא לקיים את המצוות התלויות בארץ ועל ידי כך לעבוד את ה' ביתר שאת. מרגיש משה בחוסר מה במצוות שהוא מקיים בחוץ לארץ ועל כן פונה הוא לאל. בדרך כלל תפילה, מקורה היא בחוסר שמרגיש המתפלל.

4. אומר הרב אליעזר מלמד:

"התפילה היא אחד מן הביטויים העיקריים של האמונה בה'. האדם אינו מושלם, יש לו חסרונות והוא משתוקק להשלמים, ועל כן הוא פונה אל בורא העולם בתפילה. ... רוב האנשים חשים צורך להתפלל לה' רק כאשר שגרת חייהם נפגעת. למשל, כשאדם נחלה או נפצע, וכאביו גוברים, והוא מבין שכל הרופאים שבעולם אינם יכולים להבטיח את בריאותו והרגשתו הטובה, ורק הקב"ה שבידו נפש כל חי יכול לרפא אותו ולהעניק לו חיים טובים וארוכים - אז הוא מתפלל מקירות ליבו אל ה' שירפאנו. וכך בכל עת שמתרגשת על האדם צרה, פרנסתו נפגעת, או אויבים קמים נגדו, או חבריו הטובים מפנים לו עורף, אז הוא מבין כמה החיים הטובים שלו תלויים על בלימה, והוא פונה אל ה', שיעזור לו ויושיעו. אבל כששגרת החיים מתנהלת כסדרה, לרוב האנשים אין תחושה של חסרון, ובדרך כלל הם אינם מרגישים צורך לפנות אל ה' בתפילה." אנו רגילים לפנות אל האל, בתפילתנו מתוך ביטחון בה', שימלא את בקשתנו. כך קבעו אנשי כנסת הגדולה בתפילת העמידה את ברכת שמע קולנו:

5 : תפילת שמע קולנו מתוך תפילת העמידה:

" שִׁמְע קוֹלְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרַצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ, כִּי אֵל-שׁוֹמֵע תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים אַתָּה. וּמְלַפְּנֵינוּ מִלִּפְנֵי רִיבֵנוּ אֵל תְּשִׁיבֵנוּ. תַּחֲנוּנוֹ וְשִׁמְע תְּפִלָּתֵנוּ... בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵע תְּפִלָּה."

נקודת המוצא היא שה' שומע את תפילותינו. האם הוא גם נענה להן?

האיסור על משה להיכנס לארץ ישראל ולכן מועברת ההנהגה ליהושע
אזהרה על שמירת המצוות והזכרת מעמד הר סיני
אזכור ראשון של מושג התשובה
חזרה על עשרת הדברות
פרשת שמע ישראל - יסודות האמונה וזכירתם ועוד
אנו נתמקד הפעם בנושא התפילה, השזור לאורך הפרשה
משה מתפלל להכנס לארץ, התשובה היא סוג של תפילה, ו"שמע ישראל", היא התפילה המפורסמת ביותר.

פותחת הפרשה בתחינת משה רבנו:

1. דברים ג' כ"ג:

"וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחַלּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עֲבֹדְךָ אֶת גְּדֻלַּתְךָ וְאֶת יְדֹת הַתְּזַקָּה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ וְכַגְּבוּרֹתֶיךָ. אֲעַבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַקָּדָר הַטּוֹב הַזֶּה וְנִלְכְּנֶנּוּ."

2. רש"י:

"אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אף על פי שיש להם לצדיקים תלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם"
אין משה מבקש בזכות מעשיו, בזכות צדקותו, או בזכות כלשהי, אלא פונה בתחנונים לבקש את חסד הבורא, אך כאן יש לברר מדוע משה, אדון הנביאים, מתחנן בכלל להכנס לארץ ישראל?

3. עונה על כך הגמרא בסוטה (י"ד א')

"דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה משה רבנו לכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה או לשבוע מטובה הוא צריך אלא אמר הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני כדי שיתקיימו על ידי. ונמצא דכל תפלת משה רבנו לא היתה בכלל לצורך עצמו וגופו אלא כל כוונת התפילה לשמים כשם שכל השבח שהקדים לעצם התפילה הרי כולה לשמים"

כדי לענות על שאלה זו נתחיל עיוננו בדברי רבי יוסף אלבו ב"ספר העיקרים" העוסק בסגולותיה של התפילה,

6. ספר העיקרים מאמר ד פרק כ':

המצוות אף על פי שכל אחת מהם יש לה סגולה ותועלת כללי מצד היותה מצוות השם... מכל מקום אין ערכם שווה, כי כל אחת יש לה סגולה מיוחדת בפני עצמה ותועלת מיוחדת מצד היותה המצוה ההיא המיוחדת, וראוי שיהיה יתרון לקצתם על קצת מזה הצד.

ישנן מצוות שיש להם סגולה גדולה יותר מלאחרות, והכוונה בעיקר למצוות התפילה:

ועל כן אני אומר שמצוות התפילה עם היותה אחת ממצוות התורה וראוי שיקובל עליה שכר כולל כעל כל אחת מהן, הנה מצד עצמה יש לה יתרון גדול על כל אחת מהן, וזה שכל מצוה מצד עצמה תיתן שכר מיוחד, כמו שתמצא בשלוח הקן; למען ייטב לך והארכת ימים, ובצדקה; למען יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך.

יש מצוות ששכרן מופיע בצידן וזו סגולתן ואילו "ומצוות התפילה הסגולה המיוחדת אשר לה מצד עצמה הוא ענין כולל שהיא תועיל לכל הדברים, שהרי נמצא אותה שתועיל לרפאות החולים כמו שהועילה לחזקיה: שמעתי את תפלתך הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה'. ותועיל להציל ממות; שהרי כשחטאו ישראל בעגל נאמר למשה הרף ממני ואשמידם ונצולו בתפלת משה. וכן יונה ניצול בתפלתו ממעי הדגה. ותועיל לפקוד עקרות; ויעתר לה' לנוכח אשתו ויעתר לו ה'. וכן נפקדה חנה בתפילתה. ותועיל לרעב; ויהי רעב בימי דוד שלש שנים, ויעתר דוד אל ה'. ותועיל למלחמה; אמר הכתוב במלחמת סנחריב ויתפלל חזקיהו המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו השמים וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ושר ונגיד במחנה מלך אשור.

ואם כן התפילה היא כמו הצרי הכולל שהוא מועיל לכל החליים ולכל הארסים הן חם והן קר, לא כשאר מיני התריא"ק שהם מועילים לחלאים פרטיים בלבד, יש מהם לארס חם ויש מהם לארס קר בלבד, ולא נמצא אחד מהם מועיל לסם החם והקר ולחליים הפכיים אלא התריא"ק הגדול בלבד. וכן התפילה תועיל לכל הדברים ואפילו לדברים הפכיים, שהרי משה אמר בתפלתו זכור לאברהם, ואסף אמר אל תזכר לנו עונות ראשונים, נמצא שתועיל אל הזכירה ואל השכחה, ולא נמצא מצוה שתועיל לכל הדברים אלא התפילה."

(תריא"ק - תרופה נוזלית המיועדת בעיקר לרפואת ארסים. משמשת גם לרטיה, מורכבת מחמץ שאינו ראוי למאכל, ומופיעה הרבה בדיני חמץ בפסח) ההיענות האפשרית לכל תפילה ולכל בקשה, עולה גם מתפילת שלמה המלך בעת חנוכת המקדש, שאותו הוא רואה בעיקר כמקום תפילה:

7. תפילת שלמה המלך מלכים א פרק ח. כח ואילך:

" ופניתי אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה' אל קי לשמ' ע' אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום. להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ניום אל המקום אשר אמרת: יהיה שמי שם לשמ' ע' אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה.

ושמעת אל תחנות עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת... "

בהנגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך וישבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בפית הזה.

ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל האדמה אשר נתת לאבותם. בהעצר שמים ול' א' יהיה מטר פי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך ומחטאתם ישובו פי מענם.

ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל פי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה.

רעב פי יהיה בארץ דבר פי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל פי יהיה פי יצר לו א' יבו בארץ שערי פל נגע פל מחלה.

כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם ל' ל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש פפיו אל הבית הזה.

ואתה תשמע השמים מכן שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו פי אתה ידעת לבדך את לבב פל בני האדם.

בעוד שלמה המלך "מבטיח" שכל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם ופרש פפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים מכן שבתך, אולם ידועים לנו מקרים שבהם לא נענתה התפילה. המקרה הבולט הוא בפרשתנו - תפילתו של משה אותה ראינו במקור מס 1 ובה מבקש הוא מהאל שיתן לו להכנס לארץ ישראל.

אך תגובת האל היא שלילית: וכך ממשיך משה ואומר

8. דברים ג כו:

"ו... יתעבר ה' פי למענכם ול' א' שמע אלי נ' אמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה."

המעניין הוא שדווקא תפילתו של משה, שלא נענתה, דווקא היא משמשת בסיס להגדרת מהות התפילה.

במסכת ברכות מובאת הדרשה הבאה:

9: (ברכות ל"ב):

"דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן? ממה, דכתיב: ואתחנן אל ה' בעת ההיא, וכתיב: ה' אלקים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי

א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתוב בתריה: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. משה פותח בתפילתו בשבח האל, ורק אחר כך מבקש את בקשתו.

התפלה, שבח לה'. חז"ל למדו ממשה שקודם יסדר אדם שבחיו של מקום ואח"כ יבקש את בקשתו.

גם הבקשה הנה שבחו של מקום, שהרי אם אדם מבקש מה', בזה מכיר הוא כי מידו הכול, ובזה הוא משבח את ה' ומבין שרק ה' יכול לעזור לו. הבקשה היא גם שבה. וגם הבקשה וגם השבח שניהם הם תפלה.

בהלכות תפילה, מנסח הרמב"ם את הדברים כך :

9 : הרמב"ם משנה תורה, הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכות א-ב

"מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה, שנאמר: ולעבדו בכל לבבכם. אמרו חכמים: אי זו היא עבודה שבלב זו תפילה. ואין מנין התפילות מן התורה, ואין משנה התפילה הזאת מן התורה, ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה.

...ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. **אלא חיוב מצוה זו כך הוא;**

שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך גותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כוחו."

לדעת הרמב"ם, דרשת ר' שמלאי בברכות אינה בגדר המלצה או עצה טובה, אלא היא הגדרת מהות התפילה וצורתה. קביעה זו מעוררת את תמיהתו של בעל "ערוך השולחן":

10 : ערוך השולחן אורח חיים סימן פט סעיף ג

אמנם יש לשאול מנא ליה להרמב"ם דחיוב התפילה מן התורה הוא שמקודם יגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך ישאל צרכיו ואחר כך יתן שבח והודיה. הא לא למדנו זה רק מועבדתם?

ותשובתו:

"מדאמרינן לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, ולמדנו זה ממש רבינו, אם כן ממילא כשצותה התורה להתפלל, ממילא שצותה לסדר מקודם שבחו של הקדוש ברוך הוא. ומדאמרינן שם

(ברכות לד ע"א) ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד שקבל הפרס ונפטר והולך לו, כלומר שנותן הודיה לרבו. וכיון שחובה היא לפני בשר ודם לעשות כן, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שמתעם זה גם אנשי כנסת הגדולה תקנו כן. ואם כן כשחייבה התורה בתפילה ממילא שחייבה גם בזה."

ועדיין צריך עיון, כיצד דווקא תפילה שלא נענתה, משמשת בסיס להגדרת מצות התפילה מן התורה. בעל "ספר העיקרים" מתייחס אף הוא לבעייתיות העולה מדחיית תפילתו של משה:

11. ספר העיקרים שם כ"א:

" יקרה בענין התפילה ספק גדול והוא זה: כי מי לנו גדול ממש אדון כל הנביאים והוא התפלל לה' על כניסתו לארץ ולא נענה... והנה זה ממה שיורה שהדבר הנגזר אי אפשר שיבטל על ידי התפילה. ואם כן יאמר האומר כי שוא עבוד אלקים, ומה בצע כשנתחנן לפניו אחר שאי אפשר לבטל הנגזר? התשובה בזה: שהתפילה מועילה לפני גזר דין על כל פנים, ואף לאחר גזר דין גם כן תועיל אם אין עמו שבועה. וכן אמרו רבותינו ז"ל: יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין, כמו שיראה זה מחזקיה, שאחר שנאמר לו צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה, נאמר לו שמעתי את תפילתך הנני יוסיף על ימך (ישעיהו לח א), וזה היה לאחר גזר דין כמו שאמרו רבותינו ז"ל. אבל גזר דין של משה היה גזר דין שיש עמו שבועה שנשבע, שנאמר לכן לא תביאו, ובארו רבותינו ז"ל כי לכן לשון שבועה, וכמו שהוכיחו זה מלכן נשבעתי לבית עלי, ולפיכך לא הועילה התפילה של משה רבינו עליו השלום."

בהמשך דבריו, מחלק רבי יוסף אלבו בין תפילת היחיד לתפילת הצבור, ולדבריו, כך אומר משה לבני ישראל:

"אל תחשבו שהכלל והפרט הן שווים בדבר זה, שאין הדבר כן, שאני עם רוב מעלתי, לפי שאני יחיד לא נתקבלה תפילתי בעדי, ואתם עם היותכם עובדי עבודת אלילים ומשתחוים לפעור, ואין שואו לפני ה' כעובד עבודה זרה, נתקבלה תפילתי בעדכם, שהרי כשנתפללתי עליכם בחטא העגל או בפעור נתקבלה תפילתי עליכם ומחל לכם הקדוש ברוך הוא, אף על פי שלא נתקבלה תפילתי על עצמי..."

שעם היות שתי התפילות שוות וממין אחד, תקובל יותר תפלת הכלל מתפלת היחיד, ולזה סמך אל זה: כה' אלקינו בכל קראנו אליו, רצה לומר; באיזה ענין שתהיה תפילת הכלל היא מקובלת. ועל זה הוא שאמרו רבותינו ז"ל: אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפילתן של רבים, שנאמר: הן א-ל כביר לא ימאס. ואמרו: לעולם לשתף אינש נפשיה בהדי צבורא, להורות שתפילת הכלל היא מקובלת תמיד, אף על פי שתפילת היחיד אינה מקובלת כשהוא גזר דין שיש עמו שבועה, כמו שלא נתקבלה תפילת משה רבינו עליו השלום על כניסתו לארץ, לפי שהיה גזר דין שיש עמו שבועה."

עיסוקו של ר' יוסף אלבו הוא בשאלה האמונית העולה מדחיית תפילתו של משה; החשש מהמחשבה "שהדבר

15. ברכות דף נד :-נה :

"ואמר רב יהודה: שלשה דברים המאריך בהן מאריכין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא. ושאלת הגמרא :

"והמאריך בתפלתו, מעליותא היא? והאמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר: תִּזְכָּרְתָּ מִמְּשָׁכָה מִחֶלְקָה לֵב. ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן: קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים!

הא לא קשיא, הא – דמעיינ בה, הא – דלא מעיינ בה. והיכי עביד – דמפיש ברחמי.

דווקא המעיין בתפלתו עלול להגיע לתִּזְכָּרְתָּ מִמְּשָׁכָה מִחֶלְקָה לֵב. את עיון התפילה בהקשר זה, מבאר רש"י על אתר: : מעיין בה – אומר בלבו שתיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה.

ומכאן גם כאב הלב האפשרי; "שאינ בקשתו נעשית". בדומה לסוגיתנו מפרש רש"י גם בסוגיה מקבילה במסכת ראש השנה דף טז ע"ב שעיון תפילה – סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוון לכו. ומפרש הרשב"ם ב מסכת בבא בתרא ד"ה עיון תפילה

16. מסכת בבא בתרא דף קסד ע"ב ד"ה עיון

תפילה:

"יש מפרשין שלאחר שהתפלל, דן בלבו שישלם לו הקדוש ברוך הוא שכרו ויעשה הקדוש ברוך הוא צרכיו וישמע תפילתו לפי שהתפלל בכוונה."

סיכום הדברים בדברי בעלי התוספות מסכת ברכות דף

לב ע"ב ד"ה כל המאריך בתפלתו ומעיין בה – **מקור**

17. תוספות ד"ה כל המאריך בתפלתו ומעיין בה:

"פירוש שמצפה שתבוא בקשתו לפי שכוון בתפלתו.

- האדם שכיוון בתפילה, מצפה שה' יקבל את בקשתו בחיוב, עקב הכוונה שהשקיע בתפילה, ועל כך שואלת הגמרא :

תימה דהכא משמע דעיון תפילה לאו מעליותא הוא וכן משמע פרק הרואה (לקמן דף נה): ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם וקאמר עיון תפילה.

שמצד אחד אנו רואים שעין תפילה אינו חיובי שהרי מכח העיון מדגיע הוא לידי כאב לב, ומצד שני אנו רואים כי עיון תפילה הוא חיובי ביותר

" ולא כן משמע בפרק מפנין (שבת דף קכז) דקאמר:

אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וקא חשיב עיון תפילה, אלמא מעליותא הוא! וכן משמע בגט פשוט (בבא בתרא דף קסד) דקאמר: משלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום וקאמר עיון תפילה, פירוש שאין אדם מעיין בה, אם כן משמע שהוא טוב?

מתרצים התוספות :

ויש לומר דתרי עיון תפילה יש. עיון תפילה דהכא – המצפה שתבוא בקשתו, ועיון תפילה דהתם – שמכוון את לבו לתפילה.

הנגזר אי אפשר שיבטל על ידי התפילה", ועל כך הוא משיב מדוע תפילת משה לא נענתה.

אולם דומה שאין בכך תשובה לשאלתנו, מדוע דווקא תפילה שלא נענתה, היא הבסיס להלכות תפילה.

שהרי יש כמה וכמה תפילות, כפי שמביא רבי יוסף אלבו של משה שכן נענו, ויש גם תפילות של יחידים שנענו כמו לדוגמא תפילת חנה, אימו של שמואל הנביא, שששהיא מבינה שאלקנה, בעלה אינו מתפלל בעבורה, היא הולכת להתפלל בעצמה ומבקשת בן מהאל:

12. שמואל א ט, י-י"ג :

"וַתָּקָם חַנָּה אֶחָרִי אֶקְלָה בְּשֵׁל' ה' וְאֶחָרִי שֵׁת' ה'... וְהָיָא מְרַת נְפֶשׁ וְתִתְפַּלֵּל עַל-ה' וּבְכֹ' ה' תִּבְּקָה"

אין הכתוב מביא את תוכן תפילתה הראשונה של חנה, אלא רק את תיאור דרך תפילתה:

"וְחַנָּה הָיָא מְדַבְּרַת עַל-לִבָּהּ רַק שְׁפָתֶיהָ נְעוּת וְקוֹלָהּ ל' א' לְשִׁמְעַ וַיִּחְשְׁבָהּ עָלֶי לְשִׁפ' רָה"

האופן שבו התפללה חנה היה שונה מן האופנים שהכיר עלי הכהן, ולפיכך חשב שהיא שיכורה.

חנה פתחה פתח להבנת עומק כוונת תפילה. המצוקה הפרטית מגלה לו לסובל כי בבריאה עיוותים וקלקולים ויש לבקש על תיקונם. חכמים יצקו כוונה זאת בנוסחי

התפילה. מכאן להבנת דבריהם במשנה בברכות (ד'

ד): " רבי יהושע אומר: המהלך במקום סכנה, מתפלל תפילה קצרה. אומר: ה' הושע ה' את עמך את שארית ישראל, בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך..."

מתפילת חנה לומדת הגמרא כמה וכמה הלכות כפי שלומדת הגמרא במסכת שבת :

13. ברכות ל"א . :

"אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה. וחנה היא מדברת על לבה – מכאן למתפלל צריך שיכוון ליבו, רק שפתיה נעות – מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע – מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכרה – מכאן ששכור אסור להתפלל..."

תפילת חנה היא מקרה קלאסי של תפילה שנענתה, כפי שאומרת חנה בעצמה בהביאה לפני עלי, את בנה שנולד לה, שמואל -

14. שמואל א, א פס' כו-כז:

וַתֵּאמֶר בְּי אֲדָנִי חַי נְפִשְׁךָ אֲדָנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנְּצַבְתָּ עִמָּכָה בְּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֵל ה'.

אֵל הַנְּעַר הַזֶּה הִתְפַּלְלָתִי וַיִּתֵּן ה' לִי אֶת שְׂאֵלְתִי אֲשֶׁר שְׂאֵלְתִי מֵעַמוּ.

אם כך שאלתנו לגבי הלימוד דווקא מתפילת משה שלא התקבלה, במקומה עומדת.

הרב שמעון גולן מציע תשובה אפשרית לשאלה מתוך עיון במושג "עיון תפילה", שעל פניו נראה דבר חיובי. אולם לא כך עולה, לכאורה, מסוגיית הגמרא במסכת ברכות

מפרידים התוספות בנושא עיון תפילה, בין המצפה לזה שתפילתו תענה על סמך כוונת תפילתו, לזה המעין בתפילה, שמכוון ליבו לאביו שבשמים שיקבל תפילתו

היבט נוסף בענין זה עולה מדברי רבנו מנחם המאירי **18. בית הבחירה למסכת ראש השנה דף טז עמוד ב:**

ועיון תפלה פירושו בכאן שמעיין בתפלתו אם נענה אם לא ואומר בעצמו שיענה, שדבר זה מביאו שאם אינו נענה – מהרהר אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא. נמצינו למדים שדווקא הציפיה להיענות וודאית ומיידית לתפילה, עלולה להיות למתפלל לרועץ ולהקשות בכך על קבלת תפילתו. יתכן שזו הסיבה שדווקא תפילת משה שלא נתקבלה, היא היסוד לחלק מהלכות תפילה.

הרב קוק בעולת ראי"ה נותן תובנה נוספת שאותה ניתן ללמוד מדרשת הגמרא בקשר לתפילת משה:

19. עולת ראייה ח"א עמ' יד: הדרכת התפילה

וחלקיה פסקא ב:

צריך שהתפילה תהיה נקיה מכל רעיון של שינוי רצון והתפעלות בחוק השם יתברך, מה שהוא דעה כוזבת ביחס לאלוקות ומביאה להשחתת סדרי השלמות האנושית. ולעומת זה עצם ערך התפילה ובטחון פעולתה בקבוץ תנאיה, גם מלבד פעולת השגת המבוקש והתרוממות הנפש ונפֹתָה על ידי התפילה, הוא פינה גדולה בהשלמת האדם.

על כן צריך שיבין כל מתפלל, שהתפילה היא חוק נפלא, שחקק הקב"ה בעולמו, להשלמת יצוריו בכל דרכי השלמות, ובייחוד לתכלית השלמתם המוסרית הנצמחת ממנה, ואינה בגדר ענין מוטבע בחוקו יתברך חלילה. ועל כן ראוי שקודם כל תפילה יוקדם ספור השבח, להורות שראוי לשבח הרבה על קביעת חוק התפילה... והראיה ממש חשובה מאד, שהוא עליו השלום בהשגתו הגדולה היה ודאי בטוח שלא יבוא לחשוב צד שנוי רצון והתפעלות בחוק השם יתברך ע"י התפילה. מכל מקום הרבה להקדים שבחו, לגלות מן הכח אל הפועל אמיתת הדעה הראויה להיות רשומה בלב ע"י התפילה, וקל וחומר כל האדם כוזב, שאפשר לו להיות טועה בדעות כוזבות, שראוי להקדים מה שירומם נפשו ויעמידה על ציור האמיתיות.

התפילה אינה משנה את רצון ה', אלא מקרבת את האדם המתפלל לקב"ה.

חז"ל, אשר מודעים לעובדה שלא כל תפילה מתקבלת, מציעים לנו מעין מתכון להצלחה, וכך דורש ר' חמא בר חנינא במסכת ברכות:

21. מסכת ברכות דף לב ע"ב

אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר: קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'.

גם להבנת דרשה זו, ניעזר ברב קוק

22. עולת ראייה ח"א עמ' כה. "דרכי פעולת

התפילה ליחיד ולצבור", פסקא ב

...לפעמים תתאחר התקבלות התפילה כפי מה שלא הספיק אותו הציור הרוחני הדרוש להשתלם כראוי בכל עמקו בנפש ובכל גווניו, עד שיהיה נשנה ונכפל כמה פעמים. על כן האדם שלא נענה, עליו לחזור ולהתפלל, ולא לומר נואש חלילה, כי הקצר קצרה ידו יתברך מפדות? אלא שבחכמתו העליונה הוא חושב מחשבות ליתן לאדם אחרית ותקוה, ושכל הדברים הזמניים יוסיפו לו ערך נצחיות ושלמות חשובה. והנה כך היא המידה באדם, כשהוא עושה פעולות ואינו בא בהן למטרתו, מתחלש לבבו. אבל כשיודע שכל פעולה תקרבהו למטרתו אלא שלפי רוממות המטרה צריך הוא ריבוי פעולות, לבבו מתאמץ להוסיף בעבודתו. על כן אמר קוה אל ה'. והתקוה היא בעצמה מידת שלמות. ויסוד התקוה הוא מעלת השלמות הראויה להימשך מכשרון הפעולות הקודמות לה. ולפי ערך היסוד הזה של הנהגת תכלית פעולת התפילה – תדע נאמנה כי בכל ציור של תקוה לה' נתקרבת יותר אל המטרה, אלא שלא הגיעתך עדיין לפי שלא השלמת עדיין. על כן חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'.

לסיכום: תכלית התפילה אינו שינוי רצון ה' אלא השלמת האדם, וכפי גודל שלמותו תהיה ההיענות לתפילתו. התאחרות התקבלות התפילה, בלשון הרב קוק, נובעת מהעובדה "שלא הספיק אותו הציור הרוחני הדרוש להשתלם כראוי", ועל כן על המתפלל להתאמץ ולהוסיף בתפילתו, ובכך להתקרב יותר אל המטרה.

למרות כל הנ"ל מופיעה במסכת ברכות דרשה שממנה ניתן ללמוד שתפילת משה נענתה לפחות באופן חלקי:

23. : ברכות ל"ב:

"אמר רבי אלעזר גדולה תפילה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממש רבנו ואף על פי כן לא נענה אלא בתפילה, שנאמר: אל תוסף דבר אלי, וסמך ליה: עלה ראש הפסגה." ומפרש רש"י על אתר: "עלה ראש הפסגה – בדבר תפילה זו נתרציתי להראותך אותה."

אומר המדרש כי משה התפלל לקב"ה תקט"ו תפילות, ע"מ שה' יבטל מעליו את הגזירה שלא יכנס לארץ.

שנאמר: ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר" אולם הקב"ה סירב לבקשתו משה, ולא קיבל את תפילתו האישית, באומרו "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

למרות הקושי והאכזבה משה קיבל בהכנעה את פסיקתו של ה'. אך מאחר וכוחה של התפילה רב ועצום, קיבל הקב"ה חלק מתפילת משה. שנאמר:

"עלה ראש הפסגה ושא עניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעניך כי לא תעבור את הירדן הזה".

מכאן למדו חז"ל את הכלל הגדול לפיו: גדולה תפלה יותר ממעשים טובים.
ומכאן חיזוק נוסף למתפללים ואינם נענים: יתכן שהתפילה אינה נענית בשלמות, אולם פועלת משהו.

בפרשתנו מופיע המשפט העיקרי, אפשר לומר הסיסמא של היהדות - "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד" (דברים ו ד).
"שמע ישראל", היא אחת האמירות היסודיות של עם ישראל. בפרשה זו נקרא עם ישראל להאמין באחדות ה', כלומר, כל התופעות הקיימות בעולם מקורם בה' חשיבותה וערכה של הפרשה היא כאמור, בהצהרה על אמונה בייחוד ה'
קריאה זו התפרסמה גם ובעיקר בזמני צער ואסון, וכך מסופר על ר' עקיבא, שהוציאוהו להורג בייסורים, והיה קורא קריאת שמע, ויצאה נשמתו באמירת "אחד" שבפסוק הראשון, כאמור, גם בזמן קשה כל כך, הוא מאמין ומקבל שה' הוא אחד, והוא ממשיך לאהוב אותו גם בניסיון קשה כל כך.
קריאת שמע, היא קבלת הדין, וקבלת עול מלכות שמים בלי תנאים. גם אם תפילתי תתקבל, וגם אם לא - ה' אלוקחינו ה' אחד !!